

Sabra- och Shatila-massakern

Vid gryningen av 1900-talet var den judiska närvaron i Palestina blygsam: en spridning av jordbruks-**kibbutzer**, några stadsbaserade samhällen och en återupplivning av hebreiskan begränsad till stort sett liturgi och lärdom. Landskapet började förändras med **Haavara (överföringsavtalet)** från 1933 och **Evian-konferensen** från 1938, som båda – på mycket olika sätt – underlättade judisk emigration från nazistkontrollerad Europa. Inom några år multiplicerade invandringen den judiska befolkningen i Palestina flera gånger om, och förändrade det demografiska balansen och landets politiska horisont.

Balfourdeklarationen från 1917, som senare införlivades i villkoren för det **brittiska mandatet**, lovade stöd för „upprättandet i Palestina av ett nationellt hem för det judiska folket“, samtidigt som – avgörande – det specificerades att „ingenting ska göras som kan skada de befintliga icke-judiska samhällenas civila och religiösa rättigheter“. Ändå talade sioniströrelsens ledare från dess tidiga dagar om *erövring* och *kolonisering* som nödvändiga steg mot statsbildning. Tänkare som Theodor Herzl, Chaim Weizmann och senare David Ben-Gurion debatterade inte om ett judiskt statsskick skulle existera i Palestina, utan hur det skulle säkras och utökas i ett redan befolkat land.

För den infödda befolkningen – muslimer, kristna och judar lika – väckte utsikten till storskalig invandring under ett kolonialt mandat både oro och motstånd. De arabiska upproren i slutet av 1930-talet speglade rädslan för att det som presenterades som ett skydd mot europeisk förföljelse i praktiken blev ett verktyg för besittningsförlust. Det som börjat som parallella samhällen under osmanskt styre omformas under brittisk tillsyn till rivaliserande nationella projekt.

Nakban

I november 1947 föreslog **FN:s delningsplan (Resolution 181)** att dela landet i två stater, och tilldelade **56 procent av Palestina** till den judiska befolkningen, som vid den tiden utgjorde ungefär en tredjedel av invånarna och ägde cirka **7 procent av landet**. För den palestinska arabiska majoriteten verkade detta mindre som ett kompromiss än som en besittningsförlust sanktionerad av ett internationellt dekret. När inbördeskriget bröt ut mellan samhällena och britterna drog sig tillbaka, säkrade sionistiska styrkor snabbt och ökade det territorium som tilldelats dem.

År 1948 accelererade händelserna bortom återkallelse. Den väpnade kampen som sionistiska paramilitärer – särskilt **Irgun** och **Lehi** – förde mot arabiska samhällen och den brittiska administrationen utvidgades till en öppen uppror. Deras bombattentat och mord sträckte sig långt utanför Palestina; ett angrepp slog till och med mot **brittiska ambassaden i Rom**. Utmattade och alltmer oförmögna att kontrollera våldet **avstod Storbritannien sitt mandat**, och överlämnade den olösliga frågan om Palestina till den nyligen bildade **FN**.

Resultatet var **Nakban** – „katastrofen“ –, under vilken mer än **700 000 palestinier** fördrevs eller flydde sina hem mitt i systematiska kampanjer av skrämsel och förstörelse. Byar jämnades med marken, familjer spreds över grannaraba stater, och ett nationellt samhälle demonterades nästan över en natt. FN erkände deras lidande genom **Resolution 194** (december 1948), och bekräftade flyktingarnas rätt att återvända eller få kompensation. Ändå genomfördes aldrig det löftet. Dess icke-genomförande tillät Israel att konsolidera sina nya gränser och arabiska värdländer att behandla flyktingarnas närvaro som *tillfällig* – en provisorisk tillstånd som varat i mer än sju decennier.

Den palestinska diasporan

Våldet 1948 lämnade efter sig ett landskap av ruiner och exil. Mellan **10 000 och 15 000 palestinier** dödades under striderna medan tusentals andra skadades i massakrer och fördrivningar när städer och byar föll. Samtida forskning, inklusive den minutiösa dokumentationen av historikern **Walid Khalidi** i *All That Remains*, registrerar förstörelsen av **över 400 palestinska byar**, varav några helt raderades från kartan, deras ruiner senare överbyggda med nya israeliska bosättningar eller skogar planterade av Jewish National Fund för att dölja spår av bosättning.

Till sommaren 1949 hade **flyktingbefolkningen nått cirka 750 000**, från en förkrigstida arabisk befolkning på 1,2 miljoner. Familjer flydde i vågor: först från kuststäder som Jaffa, Haifa och Acre; sedan från Galileen och centrala högländer när sionistiska miliser – snart integrerade i **Israel Defense Forces (IDF)** – avancerade under **Plan Dalet**, en strategisk ritning som auktoriserade avfolkning av områden betraktade som fientliga eller strategiskt vitala.

Grannländerna absorberade den mänskliga strömmen ojämnt.

- **Jordanien** tog den största delen, cirka **350 000**, varav många senare fick jordanskt medborgarskap.
- **Gaza**, under egyptisk administration, tog cirka **200 000**, och svällde dess smala remsa till ett av jordens tätbostadsområden.
- **Libanon** tog cirka **100 000–120 000**, som placerades i hastigt byggda läger runt Tyrus, Sidon och Beirut.
- **Syrien** accepterade **80 000–90 000**, och omflyttade dem runt Damaskus och Aleppo. Mindre antal nådde **Irak** och **Egypten propriamente**, även om dessa flyktingar ofta flyttade igen i sökandet efter stabilitet och arbete.

FN etablerade 1949 **UNRWA (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees)** för att tillhandahålla mat, skydd och skolning. Ändå blev agenturens mandat – avsett som en tillfällig humanitär åtgärd i väntan på repatrierings – ställningen för en permanent limbo. Medan **Resolution 194** erkände flyktingarnas rätt att återvända, vidtog varken det internationella samfundet eller den nya staten Israel steg för att implementera det. Arabiska värdländer, hänvisande till samma resolution, vägrade att bevilja medborgarskap, och hävdade att det skulle legitimera Israels vägran att repatriera de fördrivna. Således fångades 1948 års flyktingar från början mellan två förnekanden: förnekandet av återvändo och förnekandet av tillhörighet.

Palestinska flyktingar i Libanon

Libanon, det minsta av Palestinas grannstater, bar en börda oproportionerligt stor i förhållande till sin storlek och bräckliga sociala struktur. När de första vågorna av flyktingar korsade dess södra gräns 1948 anlände de utmattade, ofta till fots eller på åsnor, bärande endast nycklar till sina hem och handlingar till förlorade egendomar. Mellan 1948 och 1949 inträdde cirka **100 000 till 120 000 palestinier** i Libanon – ungefär en sjättedel av den totala flyktingbefolkningen skapad av kriget. Den nyligen etablerade **UNRWA** registrerade **127 000** av dem till 1952, och bosatte familjer i provisoriska läger nära Tyrus, Sidon, Tripoli och Beirut's utkanter.

Libanons mottagande formades av dess eget **konfessionella balans** – en bräcklig maktfördelning mellan maronitiska kristna, sunnimuslimer och shiamuslimer, och druser – och av en utbredd rädsla för att bevilja medborgarskap till tiotusentals främst sunnimuslimska flyktingar skulle störa det balansen. Till skillnad från Jordanien, som senare naturaliserade många palestinier, höll Libanon dem **statslösa**, erbjöd uppehåll men ingen nationalitet. De märktes som *gäster*, ett begrepp som implicerade både tillfällig skydd och politisk uteslutning.

Initialt bodde flyktingarna i tält uppsatta på leriga tomter, beroende av UNRWA-rationer och nödhjälp. Med tiden gav tält vika för zinktakade skjul och senare betonghyddor, men deras **juridiska tillfällighet** förblev kodifierad. Enligt lag förbjöds palestinier att äga egenhet, ansluta sig till fackföreningar eller arbeta i över sjuttio yrken, inklusive medicin, juridik och ingenjörsvetenskap. Rörelse mellan läger och städer krävde tillstånd; tillgång till utbildning och sjukvård berodde på det kroniskt underfinansierade UNRWA-systemet.

Tolv officiella läger tog slutligen form, från **Ain al-Hilweh** nära Sidon – nu Libanons största – till **Shatila** och **Bourj el-Barajneh** i Beirut. Överbefolkningen nådde snart chockerande tätheter: i Shatila bodde **30 000 människor på mindre än en halv kvadratkilometer**. Infrastrukturen var minimal; avlopps- och vattensystem förföll; el blinkade bara några timmar om dagen. Ändå blev lägren mitt i deprivation också utrymmen för motståndskraft – med skolor, kliniker och politiska organisationer som upprätthöll en kollektiv identitet förankrad i *rätten till återvändo*.

Libanesiska myndigheter, stödda av stora delar av det politiska etablissemanget, insisterade på att den palestinska närvaron var tillfällig. Denna insisterande var inte bara demografisk utan ideologisk: att integrera flyktingarna, hette det, skulle lösa upp själva kravet att de en dag måste återvända till sitt hemland. Som resultat blev **det palestinska exilet i Libanon både en humanitär tillstånd och ett politiskt uttalande** – ett synligt vittnesbörd om ett sår som den arabiska världen svurit att aldrig läka förhastat.

Rätten till Återvändo

I årtionden var lägren inte bara en geografi för exil utan en långsamt glödande moralisk nödsituation. Tänk dig generationer födda i tältgränder där dina farföräldrars hus bara existerar i minnet av en nyckel gömd under kudden – där du upprepat och officiellt sägs att du aldrig kommer att höra till. Efter mer än trettio år där **rätten till återvändo** förblev ett

papperslöfte, FN-resolutioner ekade men inte verkställdes, och värdländer behandlade fördrivning som ett tillfälligt administrativt problem, stod många palestinier i Libanon inför en dyster aritmetik: inget medborgarskap, begränsat arbete, begränsad utbildning och ingen juridisk väg att återkräva land eller värdighet. Fattigdom var inte bara materiell; den var juridisk: ett tillstånd producerat och förstärkt av lagar och politik som gjorde permanentet omöjlig.

Det är inte svårt att se hur ett sådant tillstånd radikaliserar. När diplomatiska botemedel stannar och internationella institutioner misslyckas med att genomdriva, griper vanliga människor ofta till verktyg inom räckhåll – organiserad politik först, och sedan, för vissa, väpnat motstånd. Uppkomsten av Palestinska Befrielseorganisationen (PLO) och dess beståndsdelar gerillagrupper måste läsas mot den bakgrunden av besittningsförlust. För många flyktingar var att ta upp vapen inte en abstrakt ideologi utan ett konkret svar på en daglig förnedring: förnekandet av grundläggande civila och ekonomiska rättigheter, stängning av gränser och långsam utplåning av hem. För en befolkning som sett byar jämnade med marken och grannar fördrivna 1948, och sedan sett det internationella systemet erkänna deras rättigheter utan att genomdriva dem, började våld verka som det enda språket kapabelt att producera uppmärksamhet, hävstång och – hur tragiskt så – säkerhet.

Denna mänskliga logik förklarar varför väpnade fraktioner etablerade baser i och runt lägren, varför de organiserade sociala tjänster där, och varför lägren med tiden militariserades. Det ursäktar inte de skador som följde. Gerillaoperationer över den israeliska gränsen inbjöd till vedergällning som föll överväldigande på civila; kollektiva straff fördjupade libanesiska rädslor och tillhandahöll förevändningar för hårdare åtgärder. Kort sagt skapade vändningen till kraft en återkopplingsloop: statslöshet och marginalisering drev delar av flyktingbefolkningen mot militantism; militantismen framkallade militära svar och politisk delegitimering; de svaren förstärkte flyktingarnas uteslutning.

Sett på det sättet var invasionen 1982 – och massakern som följde i Sabra och Shatila – inte en spontan brott utan det katastrofala slutpunkten för en kedja smidd av misslyckade rättigheter, trunkerade botemedel och eskalerande cykler av vedergällning. Den moraliska komplexiteten är uppenbar: staten och det internationella systemet som producerade lägrens limbo bär ansvar för att skapa förhållanden där människor kände sig tvingade att motstå – men motstånd som tar våldsamt form, särskilt när det riktar sig mot civila, producerar också nya offer och vidgar den moraliska avgrunden.

Rätten till Motstånd

Det internationella rätten självt erbjuder någon grund för hur de val senare rättfärdigades. Under den **Fjärde Genèvekonventionen** och **Ytterligare Protokoll I från 1977** har en befolkning under **utländsk ockupation** rätt att motstå den ockupationen – inklusive, under vissa omständigheter, med väpnade medel – så länge sådant motstånd respekterar förbudet mot att rikta sig mot civila. FN:s generalförsamling bekräftade detta princip upprepade gånger under 1960- och 1970-talen i resolutioner som erkände „legitimiteten i folkens kamp under kolonial och utländsk dominans för att utöva sitt rätt till självbestämmande“.

Om dessa bestämmelser gäller för palestinier **som lever i exil** snarare än direkt under ockupation är omdebatterat. Deras land och hem förblev under kontroll av Staten Israel, men de själva var inneslutna i grannområden, nekade återvändo och effektivt statslösa. För många palestinska tänkare och jurister ogiltigförklarade det exilet inte rätten till motstånd; det förflyttade bara slagfältet. I deras syn sträckte sig rätten till väpnat motstånd till ett folk vars *ockupation följt dem över gränserna* – genom fördrivning, blockader och militära intrång i flyktinglägren själva.

I praktiken ändrade dessa juridiska argument lite av den upplevda verkligheten: Israel betraktade all väpnad aktivitet från libanesisk mark som aggression, medan Libanon behandlade flyktingkrigarna som både gäster och belastningar. Resultatet var en stat inom en stat – **PLO:s quasi-autonoma närvaro i södra Libanon** –, tolererad av vissa fraktioner och föraktad av andra. Ju längre 1970-talet gick, desto mer blev lägren inte bara symboler för besittningsförlust utan också frontlinjer i ett expanderande regionalt konflikt.

PLO i Libanon

Mot slutet av 1960-talet hade de libanesiska flyktinglägren blivit epicentrum för den palestinska nationella rörelsen i exil. Efter **Sexdagarskriget 1967** och Israels ockupation av Västbanken och Gaza fann sig palestinska motståndsgupper spridda över den arabiska världen, deras baser i Jordanien, Syrien och Libanon förvandlades till knutpunkter för en transnationell kamp.

I **september 1970** fördrev den jordanska monarkin PLO efter ett blodigt inbördeskrig känt som *Svart September*. Tusentals stridande flydde norrut över gränsen till Libanon, där lägren erbjöd både skydd och färdiga rekryter. Inflödet förändrade Libanons politiska balans. PLO byggde en parallell administration – drev skolor, sjukhus och välfärdssystem genom sin **Palestinska Röda Halvmåne-sällskap**, samtidigt som de organiserade väpnade vingar som **Fatah**, **Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP)** och **Democratic Front for the Liberation of Palestine (DFLP)**.

För många flyktingar symboliserade PLO:s ankomst empowerment: för första gången sedan 1948 var palestinier inte bara mottagare av hjälp utan agenter för sitt eget öde. För stora delar av det libanesiska politiska etablissemanget verkade det dock som en stat inom en stat. Gränsöverskridande räder i norra Israel drog till sig vedergällningsluftanfall som dödade libanesiska civila och förstörde infrastruktur, och fördjupade aggreget bland samhällen som inte valt att vara värd för ett krig.

Den obekväma samexistensen mellan den libanesiska staten och PLO formaliserades i **Cairo-avtalet från 1969**, som förmedlades av Egypten. Det beviljade palestinierna begränsad autonomi i lägren och rätten att bära vapen i syfte att motstå Israel – en obepräglad eftergift på libanesiskt suveränt territorium. För en tid upprätthöll detta arrangemang en bräcklig balans: Libanon kunde hävda solidaritet med den palestinska saken samtidigt som det delegerade ansvaret för flyktingarnas välfärd och säkerhet.

Men när Libanons egna sektariska spänningar förvärrades, föll arrangemanget isär. PLO:s militära styrka och politiska inflytande växte, och alignerade det med vänster- och mus-

limska fraktioner i Libanons **inbördeskrig 1975–1990**, medan högerextrema kristna miliser, särskilt **Falangisterna**, kom att se palestinierna som både en demografisk hot och en främmande armé. Konfrontationer mellan Falangister och PLO-allierade styrkor brast ut över Beirut och söderut, och förvandlade grannskap och läger till frontlinjer.

Israel, som observerade kaoset över gränsen, började se Libanon inte bara som ett säkerhetshot utan som en möjlighet. Den israeliska ledningen sökte att neutralisera PLO militärt samtidigt som det odlade allianser med kristna miliser som delade en gemensam fiende. Från slutet av 1970-talet levererade Israel vapen, träning och logistiskt stöd till **South Lebanon Army (SLA)** och element av **Falangiströrelsen**, och konstruerade effektivt en proxykraft längs sin norra gräns.

I **mars 1978**, efter en PLO-attack på Israels kustväg som dödade 38 civila, lanserade Israel **Operation Litani**, en invasion upp till Litani-floden och dödade mer än tusen libanesiska och palestinska civila. Även om operationen rättfärdigades som en antiterroriståtgärd, var dess underliggande mål att driva PLO norrut och etablera en buffertzoon patrullerad av SLA. **FN:s interimsstyrka i Libanon (UNIFIL)** deployerades som svar, men dess mandat var svagt och närvaron i stort sett symbolisk.

De följande åren vittnade om en cykel av eskalering: PLO-räder, israeliska luftanfall, vedergällningsbeskjutningar och den gradvisa förankringen av båda sidor. År **1981** hävdade israeliska tjänstemän mer än tvåhundra israeliska döda årligen från gränseld, medan libanesiska städer led regelbundna bombningar i gengäld. Under samma period koncipierade **Ariel Sharon**, då Israels försvarsminister, en bredare plan – att krossa PLO militärt, driva ut det från Libanon och installera en vänlig kristet ledd regering i Beirut under **Bashir Gemayel**, den maronitiska Falangist-ledaren.

Invasionen 1982: Operation Fred för Galileen

Den **6 juni 1982** lanserade Israel en storskalig invasion av Libanon under kodnamnet **Operation Fred för Galileen**. Officiellt var det angivna målet begränsat: att driva palestinska gerillakrakter 40 kilometer norr om gränsen för att stoppa gränsöverskridande raketeld. I verkligheten hade operationens omfattning ritats mycket mer ambitiöst av försvarsministern **Ariel Sharon** och godkänts av premiärminister **Menachem Begin**. De outtalade målen inkluderade förstörelsen av **PLO:s militära och politiska infrastruktur**, utdrivningen av dess ledarskap från Libanon och installationen av en pro-israelisk regering i Beirut under **Bashir Gemayel**, den maronitiska Falangist-ledaren.

Offensivens skala avslöjade dess sanna avsikt. Nästan **60 000 israeliska soldater**, stödda av **800 stridsvagnar, pansarbrigader och flygeskadrar**, korsade gränsen i koordinerade stötar längs kusten, genom centrala högländer och i östra Bekaa-dalen. Invasionen överväldigade snabbt UNIFIL-positioner och libanesiska byar, och avancerade långt bortom 40-kilometersgränsen inom dagar. Till 8 juni hade israeliska styrkor erövrat **Tyrus och Sidon**; till 14 juni var **Beirut** själv omslingad – en stad med nästan en miljon civila, nu belägrad.

Den mänskliga kostnaden var chockerande. Enligt libanesiska regeringsuppskattningar dödades **cirka 17 000–18 000 människor** – överväldigande civila – i krigets inledande fas,

och tusentals fler skadades. Hela stadsdelar i Sidon och Väst-Beirut jämnades med marken under ihållande bombningar. Journalister på plats, inklusive **Robert Fisk** och **Thomas Friedman**, beskrev scener av apokalyptisk förstörelse: sjukhus som fungerade på ljusljus, kroppar stapplade i gränder och barn som bar vita flaggor medan de sökte vatten.

Belägringen av Beirut

Till slutet av juni var PLO:s kvarvarande stridande – cirka **11 000** – inkomplade i Väst-Beirut, omringade av Israel Defense Forces (IDF) från land, sjö och luft. Belägringen varade nästan tio veckor. Israelisk artilleri och luftangrepp hamrade mot de tätbefolkade stadsdelarna dag och natt, avskärde elektricitet, mat och medicinska förnödenheter. Sjukhus som Gaza Hospital och Makassed blev överväldigade. Dödstalet ökade dagligen. Västerländska diplomater jämförde bombningarna med belägringen av Stalingrad, och noterade att Israels eldkraft mot en instängd civilbefolkning var „helt oproportionerlig“.

Den internationella upprördheten ökade. **FN:s säkerhetsråd** fördömde invasionen i **Resolution 508**, och krävde omedelbart vapenstillestånd. Den amerikanska sändebuden **Philip Habib** förhandlade outtröttligt för att medla en vapenvila. Efter veckor av tryck nåddes ett avtal i **augusti 1982**:

- **PLO skulle evakuera** Beirut under skydd av en **Multinationell styrka (MNS)** bestående av amerikanska, franska och italienska trupper.
- Israel skulle stoppa sitt framryckning och garantera säkerheten för civila som lämnades bakom.
- MNS skulle förbli tillfälligt för att övervaka övergången och förhindra vedergällningar.

Mellan **21 augusti och 1 september** lämnade nästan **14 400 PLO-stridande** och deras familjer Beirut för Tunisien, Syrien och andra arabiska stater. Evakueringen genomfördes under internationell tillsyn och hyllades vid den tiden som en diplomatisk framgång – en ordnad slut på belägringen som slutligen kunde stabilisera Libanon.

Men freden visade sig vara illusorisk. Israel drog sig inte tillbaka från Beirut's periferi som lovat; dess styrkor förblev positionerade runt staden. Den **14 september**, bara dagar efter att det sista PLO-konvojen seglade från hamnen, rev en massiv explosion sönder Falangisthuvudkvarteret i Öst-Beirut, och dödade presidentvalde **Bashir Gemayel** – Israels huvudallierade och hörnstenen i Sharons efterkrigspolitiska vision. Mordet, tillskriven en medlem i Syrian Social Nationalist Party, krossade Israels planer och kastade Libanon tillbaka i kaos.

Sabra- och Shatila-massakern

När israeliska stridsvagnar trängde in i **Väst-Beirut** den **15 september 1982** låg **Sabra**-kvarteret och det angränsande **Shatila-flyktinglägret** inom det område som de snabbt förseglade. Dessa var tätbefolkade distrikt med uppskattade **20 000–30 000 civila**, mestadels palestinska flyktingar och fattiga libanesiska shia-familjer. De sista PLO-stridande hade lämnat staden två veckor tidigare. Vad som återstod var obeväpnade civila – män,

kvinnor, barn och äldre – som trodde att de var under skydd av vapenstilleståndet garanterat av USA och Israel.

Mordet på **Bashir Gemayel**, Falangist-ledaren, gav förevändningen för hämnd. På eftermiddagen den **16 september** träffades **försvarministern Ariel Sharon** och **chefen för generalstaben Rafael Eitan** med **Falangist-kommandörer**, inklusive **Elie Hobeika**, vid IDF:s framryckta kommando-post nära Beirut's internationella flygplats. Falangisterna – Israels nära allierade – auktoriserades att gå in i lägren „för att rota ut terroristrester“. Israeliska officerare koordinerade logistik, tillhandahöll transport och omringade området med trupper och pansarfordon. De avfyra också **belysningsfacklor** genom nätterna för att underlätta milisernas operationer.

När de väl inne, började Falangist-enheter att döda godtyckligt. Över de nästa **fyrtio timmarna**, från torsdagskvällen till lördagsmorgonen, rörde de sig från hus till hus, avrättade hela familjer, våldtog kvinnor och bulldozrar begravde kroppar i massgravar. Många offer sköts på nära håll; andra dödades med knivar eller granater. Överlevande beskrev senare gator kantade av lik och stanken av förruttnelse som fyllde luften.

Under massakern **upprätthöll israeliska soldater kordon** runt lägren och kontrollerade ingångs- och utgångspunkter. Rapporter om grymheter började läcka till israeliska kommandörer via radio inom timmar. Observatörer från **Internationella Röda Korset** och journalister i närliggande distrikt varnade också IDF-officerare för massmord. Ändå ingrep armén inte. Morden fortsatte i nästan två fulla dagar innan miliserna slutligen beordrades ut klockan 8:00 den **18 september**, efter internationell upprördhet och direkta amerikanska protester.

Offer och Bevis

Dödstalet förblir omtvistat men skrämmande i vilken räkning som helst.

- **Internationella Kommittén för Röda Korset** rapporterade minst **1 500 återhämtade kroppar**, med totala dödsfall möjligen nående **3 000**.
- En **FN Generalförsamling-undersökning (1982)** uppskattade mellan **2 750 och 3 500** döda.
- Den **israeliska Kahan-kommissionen** bekräftade **700–800** identifierade offer men erkände att många fler omkom.

Bland de döda fanns palestinier, libanesiska shia och några syrier – i stort sett alla civila.

Ansvar och Medskyldighet

Även om massakern utfördes av **Falangist-milisen**, var **inblandningen av den israeliska kommandostrukturen** i att möjliggöra operationen obestridlig. Israeliska styrkor hade:

- **Auktoriserat** Falangisternas inträde i lägren.
- **Omringat** området, förhindrande civila från att fly.
- **Belyst** nattshimlen för mördarnas bekvämlighet.
- **Mottagit rapporter** om massmord och gjort ingenting i nästan två dagar.

När de första internationella journalisterna – inklusive **Robert Fisk, Loren Jenkins** och **Janet Lee Stevens** – trädde in i Shatila den 18 september, fann de en mardröm: gränder igentäppta med kroppar, bulldozer-grävda gropar fyllda med lik och överlevande som vandrade i chock. Bilderna brände sig in i den globala medvetenheten och krossade Israels påstående om att det sökte „fred för Galileen“.

Undersökningar och Global Reaktion

Massakern väckte omedelbar internationell upprördhet. **FN:s generalförsamling**, i **Resolution 37/123** (december 1982), fördömde den som en „handling av folkmord“ och höll Israel ansvarigt för att inte förhindra den. I Israel självt nådde den offentliga ilskan obeprägade nivåer: cirka **400 000 människor** – nästan en tiondel av befolkningen – marscherade i **Tel Aviv** och krävde ansvar.

Under tryck från allmänheten etablerade den israeliska regeringen 1983 **Kahan-kommisionen för undersökning**. Dess slutsatser var fördömande, om än noggrant formulerade. Kommissionen slog fast att:

- Israel bar „**indirekt ansvar**“ för massakern.
- **Ariel Sharon** var „personligen ansvarig“ för att misslyckas med att vidta åtgärder för att förhindra blodsutgjutelse trots tydliga varningar.
- Andra höga tjänstemän, inklusive **Rafael Eitan**, bar „personligt skuld“.

Sharon tvingades avgå som försvarsminister, även om han förblev i kabinettet och, två decennier senare, blev premiärminister. Ingen israelisk eller Falangist-officer åtalades någonsin straffrättsligt för massakern. År 2001 sökte överlevande rättvisa genom ett **belgiskt krigsbrottsmål** mot Sharon och andra, men fallet avvisades på jurisdiktionsgrunder 2003.

Multinationella styrkan (MNS) – vars tidigare tillbakadragande lämnat lägren oskyddade – återvände till Beirut i slutet av september 1982, men dess närvaro kunde inte vända det som redan skett. Inom månader brast nytt våld ut: självmordsbombningar mot amerikanska och franska trupper, tillbakadragandet av västerländska styrkor och Libanons djupare fall i kaos. Mitt i ruinerna av Väst-Beirut begravde överlevande från Sabra och Shatila sina döda i hastigt grävda massgravar och påbörjade det långa, osynliga arbetet med sorg.

I **Libanon** fördjupade Sabra och Shatila sektariska sår. För kristna miliser cementerade det ett arv av skuld och vedergällning; för shia- och palestinska samhällen blev det ett samlingsymbol för lidande och orättvisa. Inbördeskriget drog ut på sig i åtta år till, lämnande cirka **150 000 döda** innan **Taif-avtalet (1989)** slutligen återställde en bräcklig fred. Ändå förblev flyktingarna uteslutna från det nationella pakten, fortfarande utan medborgarskap eller äganderätt, fortfarande instängda i lägren som varit deras föräldrars och farföräldrars hem.

Internationellt exponerade massakern begränsningarna i humanitärt rätt när politisk vilja saknas. **FN-resolutioner, Genèvekonventionerna** och det uppkommande konceptet „**ansvaret att skydda**“ proklamerade alla skyldigheter att förhindra grymheter, men ingen

översattes till effektiv verkställighet. Det belgiska krigsbrottsfallet i början av 2000-talet återöppnade kort frågan om ansvar men begränsades slutligen av jurisdiktionsreform. Ännu idag har ingen domstol dömt massakrerna i Sabra och Shatila.

Kulturellt lever massakern kvar som både sår och spegel. Filmer som **Ari Folmans Vals med Bashir** (2008) utforskar israeliska soldaters hemsökta minnen av medskyldighet; litterära verk som **Elias Khourys Porten till solen** och **Robert Fisks Barmhärtighet för nationen** dokumenterar den mänskliga förödelsen med stickande intimitet. För palestinier är årsdagen varje september mindre en minnesceremoni än ett ritual av kontinuitet – en påminnelse om att samma statslöshet som lämnade dem oskyddade 1982 kvarstår idag i libanesiska läger och över ockuperade territorier.

Fyra decennier senare förblir **Sabra och Shatila** mer än en historisk episod; det är ett moraliskt landmärke. Det tvingar en konfrontation med konsekvenserna av ohelt exil, ouppfyllda löften, oifrågasatt straffrihet. Det visar att när ett helt folk berövas juridisk tillhörighet blir våld inte en aberration utan en oundviklighet väntande på sin stund.

Massakerns överlevande är nu gamla, deras minnen bleknar i det historiska registret, men deras vittnesbörd lever kvar som en varning – att de statslösas rättigheter är världens samvetets mått. I slutändan är Sabra och Shatila inte bara historien om en massaker; det är historien om 1900-talets oavslutade fråga: *hur länge kan rättvisan skjutas upp innan historien upprepar sig?*

Epilog: Exilens geografi

Nakban och **Sabra och Shatila** är inte isolerade tragedier utan kapitel i en enda kontinuitet – en historia om människor gjorda osynliga av makt, lagar proklamerade men inte verkställda, minnen vapenbestyckade och glömda i tur och ordning. Varje ögonblick i den kedjan påminner oss om att lidande, när det inte erkänns, reproducerar sig i nya former och på ny mark.

Löftet om rättvisa förblev i stor utsträckning retorik. Ändå vittnar de som minns ihärdighet – överlevande som fortfarande håller nycklar till försvunna hem, barn som växer upp i flyktingläger fortfarande väntande på återvändo – om något odödligt: vägran att låta utplåning vara det slutgiltiga domen.

Om det finns en läxa i denna historia är det att ingen säkerhet byggd på besittningsförlust kan hålla, och ingen fred som utesluter rättvisa kan bestå. Så länge de fördrivas rätt att leva med värdighet – vare sig genom återvändo eller erkänt tillhörighet – inte hedras, kommer exilens geografi att fortsätta expandera, och **Sabra och Shatilas** spöken kommer att vandra vid vår sida alla.

Referenser

- Al-Hout, B. N. (2004). *Sabra and Shatila: September 1982*. London: Pluto Press.
- Arens, M. (1982). Statements to the *Washington Post*, June 1982.

- Brynen, R. (2022). *Palestinian Refugees in Lebanon*. Beirut: Institute for Palestine Studies.
- Fisk, R. (1990). *Pity the Nation: Lebanon at War*. Oxford University Press.
- Folman, A. (Director). (2008). *Waltz with Bashir* [Film]. Sony Pictures Classics.
- General Assembly of the United Nations. (1947). *Resolution 181 (II): Future Government of Palestine*.
- General Assembly of the United Nations. (1948). *Resolution 194 (III): Palestine - Progress Report of the United Nations Mediator*.
- General Assembly of the United Nations. (1982). *Resolution 37/123: The Situation in the Middle East*.
- International Committee of the Red Cross (ICRC). (1982). *Field Reports on the Lebanon Conflict*. Geneva.
- Israeli Government. (1983). *Report of the Commission of Inquiry into the Events at the Refugee Camps in Beirut (Kahan Commission)*. Jerusalem: State of Israel.
- Khalidi, W. (1992). *All That Remains: The Palestinian Villages Occupied and Depopulated by Israel in 1948*. Institute for Palestine Studies.
- Khoury, E. (2006). *Gate of the Sun*. New York: Archipelago Books.
- Peteet, J. (2005). *Landscape of Hope and Despair: Palestinian Refugee Camps*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Security Council of the United Nations. (1982). *Resolutions 508 and 521 (1982): Ceasefire and Situation in Lebanon*.
- Shlaim, A. (2000). *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. New York: W. W. Norton.